

Els Dalís literaris: la màscara i l'home

Moisès de Pablo

«No se puede jugar a ser genio,
porque se acaba siéndolo»
Dalí, citat a *La trágica vida de Salvador Dalí*, de Santos Torroella, 1995.

Dalí basteix la seva imatge en tots els aspectes, també en el terreny literari. En aquest camp trobem un retrat fet a consciència, una aura fictícia. Una aparença que presenta elements trencadors i una descripció excepcional d'esdeveniments que la fan versemblant. Cal destacar que els admiradors del seu surrealisme han creat una història literària oficial, complaent i èpica, que ha prevalgut sobre una biografia científica i una crítica més o menys imparcial.

El mite induït i la màscara

L'original en anglès de *Vida secreta de Salvador Dalí*, del 1942, és l'impuls definitiu per al pintor, almenys pel que respecta a la seva fama als Estats Units. És un llibre d'una adjectivació imaginativa, torrencial, sense cap epítet balder, encara que el seu estil anàrquic va donar més d'un maldecap al corrector. L'estructura, digna del mètode paranoicocrític, comença amb un recull d'anècdotes (s'hi poden trobar episodis com el d'un Dalí infant que llença un nen daltabaix d'un pont... Però també dóna pistes de la seva veritable personalitat: «era extremament tímid, [...] passava el temps amagant-me» (p. 15). Les inhibicions personals s'agreugen amb el desconeixement del sexe: «estava absolutament endarrerit en [...] el plaer solitari [...] era incapaç de comprendre exactament en què consistia allò», afirma a la pàgina 132. El seu ego cerca un olimp, Cadaqués: «regles tan aviat enriolats com taciturns [...] excitats per sentiments dionisiacs [...] regles rafaèlics o cavallerescos». La descripció del paisatge cadaquesenc pren aspectes d'escriptura automàtica, d'al·lució, molt en la línia d'un Louis Aragon (p. 134-135).

La penúria parisenca, el boom nord-americà i la tornada a l'Estat espanyol són les etapes necessàries per assolir la fama. El periple vital que, com un Ulisses de la modernitat, ha d'enfrontar per poder retornar a la seva Ítaca particular convertit en una celebrat. Un camí que li fa acceptar l'Espanya feixista. Contradicció? Més aviat adaptació. Renega d'ínfules passades: «en lloc de nihilisme, tècnica; en lloc d'escepticisme, fe; en lloc de promiscuïtat, rigor; en lloc de col·lectivisme [...] tradició» (p. 423). I en el terreny artístic s'aposen a en el Renaixement, en unes conclusions acomodaticies, que, d'altra banda, són comunes a altres mestres de la pintura, com el mateix Picasso.

Els diaris personals; apareix l'home

El 1994, amb la publicació d'*Un diari: 1919-1920. Les meves impressions i records íntims*, comença la revisió gradual de la figura del pintor. Aquesta obra recull set dels seus onze qua-

derns personals coneguts. El Dalí dels Diaris és un noi murri, torturat, poruc, que somia en la revolució dels soviets i l'anihilació de la burgesia, dels Esteves, o dels «putrefactes», els burgesos més odiosos. És egocèntric (tot i que no més que un Baroja —a qui admira—, un Miller o qualsevol dels autors que exemplifiquen el triomf del «Jo»). Els seus neguits són els d'un adolescent; la seva existència transcorre amarant-se del paisatge boscos dels afores selvàtics de Figueres, de les berenades a l'aire lliure, de la pintura, fruit del *foot-ball*, del teatre al Municipal o al Menestral i de l'estiu a Cadaqués, quedant-se bocabadat de la gernació que s'aplega a les fires de la Santa Creu.

Aquest literat de 15 i 16 anys és un devorador de la premsa del pare, un somiador que presagia la revolució: «L'espero amb els braços oberts, ben oberts, i amb el crit a flor de llavis de: Visca la república dels soviets! I si per arribar a una vera democràcia i a una vera república social, és necessària abans una tirania: Visca la tirania!» (op. cit., p. 27). L'hereu Dalí tracta qualsevol tema, des de la inestabilitat dels governs borbònics espanyols fins a la guerra civil russa, sense oblidar la quotidianitat. Aquest salt és un tomb estilístic habilitíssim que engresca el lector.

On es percep millor l'ofici és a la descripció d'ambients i gent. Els dies són «rúfols» i les hores «passen melangiosament». Les festes de la Santa Creu són «un quelcom d'un sabor exquisidament hel·lènic». La seva ploma esdevé incisiva en definir un jutge: «un tipus de Bagaria, burricot [...] l'hem consagrat putrefacte immediatament [...] catedràtic, ventrut, ulleres, bigoti kàiser i punxa gemànica damunt el cap que, encara que no es veu [...] ha d'ésser» (op. cit., p. 100). Sense oblidar la pintura: «Fusionar ma ànima amb la de la naturalesa... Buscar sempre més, sempre més enllà... Més llum, més blavor... [...] Que ditxós que seré el dia que podré exterioritzar tot lo que he imaginat», ens diu a les pàgines 105-106, tot i que el procés creatiu no ocupa un espai gaire important als Diaris.

Santos Torroella, la veritat entre línies

Santos Torroella (Portbou, 1914) té una desena de llibres sobre l'univers dalinià, com *La miel es más dulce que la sangre*, *Dalí escribe a F. García Lorca*, *Dalí residente*, *50 dibujos de Salvador Dalí estudiados por R.S.T* o *Los «putrefactos» de Dalí y Lorca*. El llibre analitzat aquí és *La trágica vida de Salvador Dalí*, del 1995. Santos té un judici com a crític, però també com a amic del matrimoni Gala-Dalí, uns lligams que neixen el 1948 i que es perllonguen fins a les operacions «bibliques» de Decharnes, que inunda el mercat amb làmines de dubtosa fiabilitat signades per Dalí que proporcionen 5.000 milions de benefici (op. cit., p. 139). He escollit aquest recull per la seva condició d'al·lució temàtic i temporal (hi ha treballs dels anys seixanta fins

al 1995). Van ser publicats a diferents diaris, tot i que n'hi ha alguns d'inèdits. Per damunt de l'amistat s'hi filtren detalls reveladors, la carnalitat de l'heroi. El Dalí torroellenc és el geni que pretén ser, però revela un territori nafrat que transcendeix el pur contacte de la tela, la matèria en descomposició, els rellotges tous i l'univers oníric que forma el seu ecosistema natural.

La disfressa de l'heroi

Com un Aquil·les modern, Dalí no és res sense els seus atributs. Sense els bigotis quevedians perfectament clenxinats, mil·limètricament ondulats. Sense la roba de dandi *retro* o de noble anacrònic i el bastó, símbol del poder. Sense les seves sortides de to. «Dalí se ha disfrazado siempre, [...] de... Dalí» (*op. cit.*, p. 59).

Ambdós paràmetres, l'aspecte cabdal de la imatge i la seva construcció, són dues de les característiques més importants del segle XX. No podem destriar l'obra d'actors com Bogart, Charlot o Cantinflas, de polítics com Churchill, o de dictadors com Hitler o Mussolini (en aquest cas trobem una interessantíssima evolució que passa per l'adquisició d'un aspecte més ferotge i militaritzat) de la seva imatge pública, que desvirtua i contamina els fets reals. En aquest sentit cal destacar el llibre *Salvador Dalí, la construcción de la imagen, 1925-1930* (Selecta), una obra -lloada per la crítica- de Félix Fanés, director de l'Institut d'Estudis Dalinians, que s'ha ocupat de la construcció del mite a partir de la imatge.

Aquest aspecte és també fonamental per a Gibson, que parla de les màscares de Dalí i que es declara deutor del crític portbouenc. Però les càrregues contra l'edifici del mite no es limiten a això. Santos diu obertament que el pintor va intentar fugir de la bogeria, que la doctrina freudiana era una mena de beuratge emmetzinat (fins a quin punt el freudisme no va accentuar la personalitat excèntrica de Dalí en dotar-la d'una plausibilitat científica?), i, en una de les seves apreciacions més lúcides, que Gala va ser un invent de Dalí (!), una projecció de les *neures*, traumes i patologies del pintor.

Dalí desemmascarat

Gibson ha fet la millor recerca existent sobre el pintor figuerenc. *La vida excessiva de Salvador Dalí*, de 1.008 pàgines a l'edició catalana, està ordenada cronològicament, tot i que comença amb la descripció de l'origen del cognom *Dalí* i una breu introducció de la Figueres de l'època. Una curiositat del llibre és que a la part superior de cada pàgina s'hi pot llegir l'edat del pintor. Si el biògraf d'origen irlandès tenia alguna mena de simpatia pel pintor, l'estudi va esborrar-la. El Dalí gibsonià construeix una màscara per tal de forjar el seu èxit i es converteix en una segona pell, en una cuirassa per enfrontar-se al món sense el pànic que aquest li provoca. Dalí és egoista, mesquí, de pensaments pseudofeixistes i pulsions aberrants, infeliç, acomplexat, incapaç de relacionar-se amb els altres, amb una homosexualitat latent que mai va deixar brollar i que només amb Lorca semblava deixar-se anar. Sens dubte un hàbil creador, però també repetitiu, efectista i mancat de profunditat.

Les fixacions sexuals provenen de l'adolescència, que passava obsessionat amb «allò» (la masturbació), fins al punt de

convertir-se «en l'únic pintor [...] que ha fet de la masturbació un tema essencial de la seva obra» (p. 123).

Més endavant trontollen les conviccions polítiques, i a meitat dels trenta parla obertament -ell, l'antic filocomunista- de «fam d'imperi», «conquestes glorioses» i d'altres termes feixistes. El quadre *La metamorfosi de Narcís* serveix a Gibson per traçar una de les millors viviseccions de l'artista-monstre: «en perill de sucumbir a inclinacions sexuals quan Lorca era viu; [...] amb la seva activitat sexual reduïda al món [...] de la masturbació [...] se li presenta l'oportunitat de sobreviure [...] amb l'aparició de la Musa» (p. 518). El trencaclosques brolla a la novel·la *Rostres ocults*, de connotacions lorquianes, ja que assegura que l'artista «concebia la seva vida [...] com una mascarada». El pintor es mou entre l'efectisme i el seguiment oportunista dels avenços científics. Una altra de les fixacions dalinianes és Picasso: la seva ombra -com la de Lorca- no l'abandona mai. I no és estrany, perquè el malagueny, senzillament, l'ignorava. Com si no existís: «el càstig pitjor que Picasso podia infligir al seu rival», afirma Gibson a la pàgina 644.

L'epíleg valora l'home i l'artista: «el seu coneixement dels avenços científics [...] era [...] tènue. El seu misticisme [...] poc més que un engany [...] tendia a envoltar-se de gent mediocre [...] La seva funció era [...] deixar-se enlluernar per Dalí. I [...] no qüestionar mai l'home darrere la màscara» (p. 848). Amb la màscara va aconseguir ser una celebritat, però en mantenir-la «es va mostrar sovint indiferent a uns mínims de decència, d'honoradesa i de confiança» (p. 849). Les màscares no saben estimar. Tampoc donen importància a fets poc ètics com negar la veritat, prostituir el talent i participar en frauds. Gibson, com a colofó d'un judici demolidor, esdevé conciliador en tomar a la qüestió Lorca, «el fantasma del qual el va perseguir fins al final» (p. 851), i ens ofereix una visió d'allò que hagués pogut succeir a un home que mai va arribar a realitzar-se ni a sentir-se mitjanament feliç.

Potser sigui aquesta la veritable tragèdia del segle XX, la de viure sota uns paràmetres imposats. Entre la mordassa de l'estètica de l'èxit i la imatge pública i els desigs d'independència i llibertat de l'esperit. Per això Gibson finalitza el seu estudi amb una sentència enigmàtica: «la tragèdia més gran de Dalí segurament va ser no haver estimat suficientment el poeta abans que fos massa tard». La màscara va continuar i el rostre de l'home sense amor mai va mostrar-se despul·lat i vertader davant el mirall.

Moisés de Pablo

Bibliografia estudiada, per ordre d'aparició editorial:

- ⇒ Dalí, Salvador: *Vida secreta de Salvador Dalí*, Edhasa, Esplugues de Llobregat, 1981 (títol original: *The secret life of Salvador Dalí*, 1942).
- ⇒ Dalí, Salvador: *Un diari 1919-1920*. Ed. 62 - Fundació Gala-Dalí, col. Biografies i Memòries, Barcelona, 1994.
- ⇒ Santos Torroella, Rafael: *La trágica vida de Salvador Dalí*. Parsifal Ediciones, Barcelona, 1995.
- ⇒ Gibson, Ian: *La vida excessiva de Salvador Dalí* (traducció de Xavier Pàmies), Empúries, Barcelona, 1998.